

Vakliteratuur

Coördinatie: Claudia Verhagen

Dwalen en falen

Dat Gonda Smit in 1996 om het leven kwam, is onbetwist. Maar dat is zo'n beetje alles wat zeker is rond haar dood. In *De Hoogezandse brand* wordt het opsporingsonderzoek en de veroordeling van de verdachte onder de loep genomen. Wat blijft hangen, is dat politie en justitie grove fouten hebben gemaakt.

De langdurige gokverslaving van Reinier zou de oorzaak zijn van spanningen binnen het huwelijk met Gonda. Op de fatale dag zouden Reinier en Gonda elkaar onverwachts zijn tegengekomen in de parkeergarage van een casino. Op die manier zou zij ontdekken hebben dat Reinier nog steeds gokverslaafd is. Dat deze ontdekking aanleiding is voor een escalerende ruzie, is een van de vele aannames in het rechercheonderzoek. Die avond verlaat Reinier de woning voor een onaangekondigd bezoek aan een zakenrelatie. Gonda en de kinderen blijven thuis. De route die Reinier rijdt zal in het rechercheonderzoek een belangrijke rol spelen. Bij zijn terugkomst staat de woning in brand. Reinier brengt de kinderen in veiligheid. Gonda's levenloze lichaam wordt ernstig verbrand aangetroffen.

Twee maanden na de brand wordt Reinier als verdachte in de zaak aangehouden. Het politieonderzoek verloopt moeizaam. Augustus 1997 krijgt Reinier bericht van niet verdere vervolging wegens onvoldoende aanwijzing van schuld.

Vervolg

In 2000 onderzoekt een ander team de zaak. De conclusie is dat Reinier terecht als verdachte is aangemerkt en dat er geen reden is anderen als verdachte aan te merken. Een coldcaseteam komt in 2013 niet veel verder. De familie van Gonda heeft intussen contact met misdaadverslaggever Peter R. de Vries. De zaak komt meermaals aan de orde in zijn televisieprogramma, en in 2007 laat hij een verborgen camera-actie zien. Hierbij lijkt Reinier geld aan te nemen van een kennis voor het organiseren van een moord op diens vrouw. Uiteindelijk leiden alle onderzoeken, de interventie van De Vries en een brandonderzoek van TNO toch tot vervolging. In 2008 wordt Reinier veroordeeld tot 12 jaar celstraf.

Tijdens zijn detentie meldt Reinier dat een medegedetineerde de moord op Gonda heeft

gepleegd. Deze Bidjai bevestigt dat hij en zijn maat Bernard een overval wilden plegen op de woning van Gonda. De overval zou uit de hand zijn gelopen, waarop Bernard haar vermoordt en de woning in brand steekt.

Niet lang daarna herroept Bidjai zijn verklaring: hij is door Reinier gevraagd de schuld op zich te nemen in ruil voor een fors geldbedrag. Voor het afleggen van deze verklaring zou hij een voorschot hebben gekregen, die zijn familie heeft opgehaald bij de familie van Reinier.

In 2009 veroordeelt het Hof Reinier in hoger beroep tot 15 jaar. Basis voor de veroordeling is het gedrag van Reinier rond de brand en de verklaring van Bidjai. Met een omslachtige autorit zou Reinier zich een alibi hebben willen verschaffen. Met onlogisch handelen kort na het ontdekken van de brand, heeft hij geprobeerd tijd te winnen, zodat de door hem aangestoken brand zich voldoende kon ontwikkelen. Cassatie bij de Hoge Raad wordt verworpen.

Gerede twijfel

Reinier heeft altijd enige betrokkenheid ontkend. In 2011 benadert hij Project Gerede Twijfel. Het projectteam onderzoekt zijn zaak en focust zich op het bewijs op basis waarvan Reinier werd veroordeeld bij het Hof. Het projectteam concludeert dat er aan het schuldscenario van het Hof ernstig getwijfeld moet worden.

In het boek *De Hoogezandse brand* staat beschreven welke fouten en onduidelijkheden men is tegengekomen. Zo laat het projectteam aan de hand van een ingewikkelde reconstructie en herberekening zien, dat het researcheteam uitging van onjuiste aannames en foutieve berekeningen bij het opstellen van een cruciale tijdlijn: de autorit die Reinier maakte voorafgaand aan de brand. Vervolgens trok de politie verkeerde conclusies over hoe laat Reinier bij de woning aankwam. Het projectteam stelt dat Reinier geen tijd had om Gonda om het leven te brengen en de brand te stichten. De autorit is dus wel degelijk een alibi.

Het team constateert ook tunnelvisie: zo werd er aanvankelijk geen brandreconstructie uitgevoerd omdat 'weliswaar kan worden aangetoond dat de versie van de verdachte niet klopt, maar dit kan nimmer als bewijs gelden dat de verdachte de dader is'. Later is er een brandreconstructie uitgevoerd door TNO. Maar ook TNO krijgt er van langs: de testopstelling benadert amper de werkelijke

situatie en voldoet niet aan de principes van gedegen wetenschappelijk onderzoek. Het projectteam noemt het brandonderzoek in wetenschappelijke zin zelfs waardeloos. Politie en justitie hebben er echter belangrijke conclusies op gebaseerd.

Ernstig is dat alternatieve scenario's niet of onvoldoende zijn onderzocht en belangrijke getuigen niet zijn gehoord. Zelfs het tijdstip waarop de brandmelding op de meldkamer binnen is gekomen staat ter discussie. Ronduit een blunder vind ik, dat de plaats delict na de brand circa tien uur lang niet adequaat beveiligd is geweest. Verschillende niet-politiemensen hebben op PD rondgelopen en de kans gehad deze bewust of onbewust te 'besmetten'. En zo zijn er heel veel grote en kleine fouten gemaakt.

De onderzoekers van Gerede Twijfel concluderen dat het schuldig-scenario van het Hof Leeuwarden zeer onwaarschijnlijk is. Gesteund door deze bevindingen heeft advocaat Knoops in februari 2015 een herzieningsverzoek ingediend. Argumenten zijn: nieuwe gegevens ten aanzien van de tijdlijn van de gebeurtenissen voorafgaand aan de ontdekking van de brand, nieuwe gegevens ten aanzien van de oorzaak en het verloop van de brand en een wijziging in de enige belastende verklaring: Bidjai heeft ten overstaande van Knoops zijn belastende verklaring ten aanzien van Reinier ingetrokken.

Inmiddels zijn heel wat jaren verstreken... Hopelijk kan de werkelijke toedracht van de Hoogezandse brand ooit nog boven alle twijfel worden achterhaald.

Imperfect en waardevol

In 2003, nog vóór het rapport-Posthumus, publiceerde hoogleraar Peter van Koppen over de Schiedammer Parkmoord. Het zou de eerste publicatie zijn in de reeks 'Gerede Twijfel'. Van Koppen initieerde dit project vanuit de optiek dat 'absoluut bewijs' niet bestaat. Daarnaast stelt hij: 'De rechter mag dan uiteindelijk degene zijn die een rechterlijke dwaling voor zijn rekening neemt, de kiem voor diens foutieve beslissing wordt meestal gelegd in het opsporingsonderzoek' (Van Koppen, 2010).

Van Koppen acht het weinig zinvol om antwoord te zoeken op de vraag hoe vaak dwalingen zich voordoen. Waardevoller is het om zicht te krijgen op mechanismen die rechterlijke dwalingen bevorderen. Dat inzicht

kan behulpzaam zijn bij het verbeteren van opsporing door de politie en besluitvorming door het Openbaar Ministerie en de rechter. Zo is ook Project Gerede Twijfel bedoeld.

Het project biedt tevens studenten de kans zich te bekwamen in de analyse van veelal gecompliceerde dossiers en feitencomplexen. De onderzoeken in het project kunnen zo ook bijdragen aan vervolgbeslissingen in een zaak, zoals een herzieningsprocedure bij de Hoge Raad.

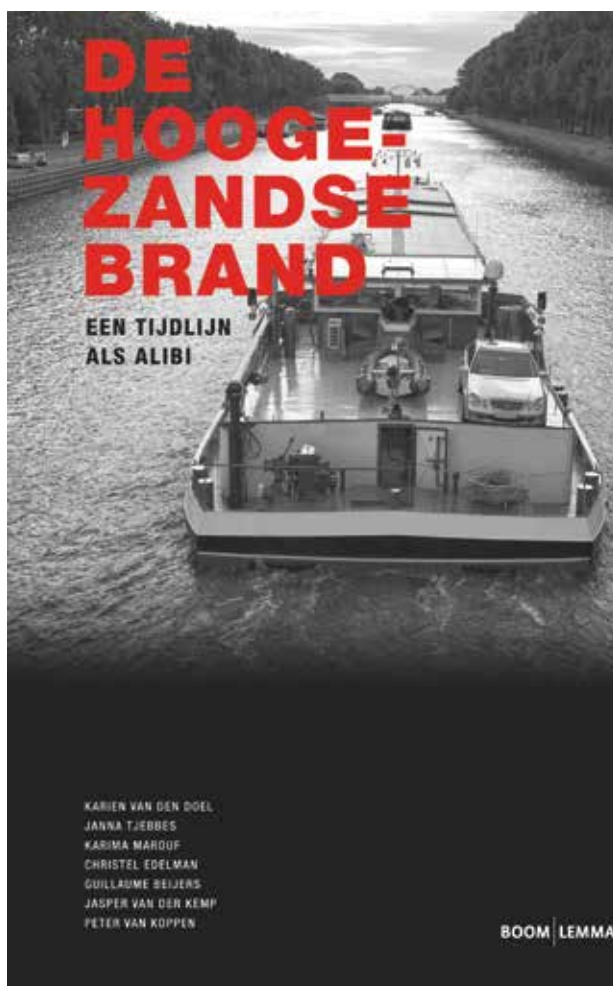
Het projectteam neemt zaken in onderzoek na aanmelding door een veroordeelde, diens advocaat of andere belanghebbenden. Het team bestaat uit studenten, onder leiding en supervisie van universitair medewerkers. De meeste studenten zijn afkomstig van de rechtenfaculteit en de faculteit psychologie. Op basis van de beschikbare processtukken wordt de zaak geanalyseerd en geëvalueerd. Als het onderzoek nieuwe gegevens oplevert, wordt een rapportage gemaakt die bij voorkeur wordt gepubliceerd.

Na publicatie over de Schiedammer Parkmoord verschenen elf andere delen waarin aansprekende zaken worden belicht, zoals de vuurwerkramp in Enschede, de moord op Marijke Medens-Kooiman (De Warnsveldse Pompmoord) en de moord met verdachte Harke J. (De Haagse kindermoorden). De meest recente uitgave verscheen eind maart 2015 en betreft De Hoogezandse brand.

Pijnlijke fouten

Politiewerk is mensenwerk en dat daarbij fouten worden gemaakt is evident en geen schande. Vanwege de belangen die er op het spel staan, dienen dergelijke fouten uiteraard tot het uiterste minimum te worden beperkt. Voor fundamentele fouten als het niet beveiligen van een plaats delict kan ik echter geen begrip (meer) opbrengen.

Natuurlijk komen alleen de problematische zaken in de reeks van Gerede Twijfel aan bod. Het vele goede werk dat de politie verricht, heeft geen 'nieuwswaarde'. Toch is het ontluisterend hoeveel fouten (óók onnodige en heel domme fouten!) er nog altijd worden gemaakt. Een aantal probleempunten doet zich vaker voor, zoals het niet verder zoeken als er eenmaal een verdachte in beeld is, het niet willen horen van tegenspraak, omgaan met (valse) getuigenverklaringen, onjuiste behandeling van de plaats delict of onvolledig onderzoek. Gerede Twijfel benoemt de problemen en biedt zo leerkan-

sen die ieders grote(re) aandacht verdienen. Opmerkelijk voor mij, want minder 'professorabel', is het initiatief van Van Koppen om zich te verbinden aan een televisieserie. De serie Gerede Twijfel werd in twintig afleveringen uitgezonden bij regionale omroepen en Omroep Max. In deze dramaserie lost een aantal studenten onder leiding van een hoogleraar oude zaken op. De serie is mooi gefilmd, maar toont ook overdreven en clichématige personages en verschijnselen zoals een rechercheur met tunnelvisie, een gekke getuige die toch gelijk heeft of amoureuze relaties die te lijden hebben onder overijverige onderzoekers. De verhalen zijn fictief en ik mag hopen dat ook de handelwijze van de studenten fictief is. Zo niet, dan maken zij minstens even pijnlijke fouten als de politie die zij op korrel nemen. De verhaallijnen zijn deels op waarheid gebaseerd en de onderzoeksfouten zijn helaas geheel ontleend aan de praktijk. De wetenschap dat deze crimi met soapelementen zo duidelijk is gebaseerd en geïnspireerd op concreet menselijk lijden, bezorgt mij gemengde gevoelens.

Meerwaarde

Ik beperk me liever tot de boekenreeks, al heeft die ook zijn nadelen. Het leereffect wordt beperkt doordat je als lezer slechts door

de bril van de (student-) onderzoekers naar de zaak kijkt. Om zelf conclusies te kunnen trekken of om de conclusies van het team te kunnen verifiëren, zul je moeten beschikken over de originele dossiers. Ook roept het team vragen op die volgens hen niet te beantwoorden zijn, waar ik als lezer wel een antwoord op kan bedenken. Zo blijkt dus ook het projectteam aannames te doen en niet alle scenario's te onderzoeken. Althans, zij maken daar in het boek geen melding van.

Mooi is dat de verdachte/ veroordeelde of diens advocaat het woord krijgt om een visie te geven op de bevindingen van Gerede Twijfel. In de delen die ik heb bestudeerd, krijgen politie, slachtoffers of nabestaanden die kans niet.

Ondanks deze en andere tekortkomingen heeft het Project Gerede Twijfel meerwaarde, óók voor de politiepraktijk. Het lezen van de reeks maakt (nóg) bewuster van wat er allemaal fout kan gaan en welke ernstige gevolgen dat kan hebben. Twijfel is lastig maar waardevol: het behoedt voor het gedachteloos en routinematig maken van fouten. Om die reden raad ik iedereen aan de boeken uit de reeks Gerede Twijfel met de nodige aandacht en zelfreflectie te lezen.

Den Doel, Tjebbes, Marouf, Edelman, Beijers, Van der Kemp, Van Koppen (2015), *De Hoogezandse brand. Een tijdslijn als alibi*, uit de reeks Gerede Twijfel, uitgeverij Boom Lemma, 113 pagina's, ISBN 978 94 623 6558 2.

Ook besproken: Van Koppen (2003), *De Schiedammer parkmoord. Een rechtspsychologische reconstructie*, uitgeverij Ars Aequi Libri, 151 pagina's, ISBN 978 90 691 6484 7. Voor andere uitgaven in de reeks: www.projectgeredetwijfel.nl/Project_Gerede_Twijfel/Publicaties

Citaat: Koppen, P.J. van (2010), 'Rechterlijke dwalingen', in: P. J. van Koppen, H. Merckelbach, M. Jelicic & J. W. de Keijser (Eds.), *Reizen met mijn rechter: Psychologie van het recht* (pp. 911-934). Deventer: Kluwer.